J.C.Th. Bergisch
Paramariboplein 25 hs
Amsterdam - Overt. Veld

leesportefeuille
daarna: archief

Gemeentesecretarie
Zandvoort.
T.A.V. Hr. Zonneveld.

29 - XI 1965.

Zeer geachte Heer Zonneveld,

Zoals U zich ongetwijfeld nog herinnert, heb ik in het begin van dit jaar een aanzienlijke hoeveelheid litteratuur aangaande het heden en verleden van de gemeente Zandvoort verkregen. Een lange lijst is het verkregene neergeslagen in een geschriftje dat door de Staf van de Faculteit voldoende beoordeeld is.

Aangezien ik rekening heb gehouden met deze mogelijkheid, heb ik een extra doorslag gemaakt. Het doet mij veel genoegen U deze in grote dank te mogen aanbieden. Mocht U van mening zijn dat het hier en daar al te kritisch is, houdt U dan het goed Hollandse spreekwoord voor, dat zachte heelmeesters stinkende wonden maken.

Inmiddels verblijf ik met de meeste Hoogachting

J. Bergisch.

Bijlage 1

Z A N D V O O R T

beschouwd vanuit het standpunt der
cultuurlandschapsgeografie.

J.C.Th. Bergisch.

INLEIDING

In een tijdsbestek van omgeveer 125 jaar is de gemeente Zandvoort ontwikkeld van een arme vissersnederzetting met aanvullende inkomsten uit de teelt van duinaardappelen tot een welvarend woon- en recreatiedorp, waarbinnen deze functies niet onverdeeld gemakkelijk te scheiden zijn.

Fysisch is het gemeentegebied, 9km lang en 4km breed, zeer ongedifferentieerd. Het bestaat, een kleine hoek oude duingrond aan de oostgrens uitgezonderd, uit jong duinzand. Morfologisch is het punt van vestiging van het oorspronkelijke dorp interessant, het ligt nl. in een van de grootste duinpannen van West-Europa direct achter de zeereep. De gemeente heeft haar grenzen in 1735 gekregen d.m.v. enige lijnen, à la president Wilson op de kaart gezet. Het werd nl. pas in die tijd nodig het gebied af te scheiden van andere gemeenten, aangezien Zandvoort voordien slechts een stukje was van de zeer uitgebreide bezittingen van de Brederodes.

Doordat Zandvoort overschakelde van visserij en akkerbouw op recreatie is er een geheel andere waardering ontstaan van het fysisch milieu. Het strand, voorheen het meest waardeloze deel van de gemeente, is door gunstige combinatie met de naastliggende zee geworden tot de hoofdbron van inkomsten; de duinen, waarin vroeger talloze aardappelveldjes gelegen waren, aldus een waardevolle bijdrage leverend tot de zwakke financiële positie van de Zandvoorters, zijn eensdeels geworden tot drinkwaterfilterinstallatie van een andere gemeente, anderdeels tot beleggingsobject. De visserij is door de Zandvoortes geheel losgelaten.

Het duingebied is niet zozeer verdeeld tussen de functies die het heeft gekregen, alswel is telkens door een nieuwe functie een nieuw stuk duin "aangesneden". Daardoor is het moeilijk uit te maken of er in dezen toch wel een zekere relevantie in het verleden voor het heden ligt, er is nauwelijks een verleden.

De ontwikkeling tot de huidige stand van zaken, althans het scheppen van faciliteiten die de huidige ontwikkeling mogelijk hebben gemaakt, is grotendeels een gevolg van particulier initiatief, dit strookt geheel met de economische opvattingen der vorige eeuw; particulier initiatief tot de aanleg van werken van algemeen belang was even normaal als het nu is t.a.v. de bouw van een luxe-hotel.

Als gevolg van de eenzijdige ontwikkeling tot recreatiecentrum is de gemeente voor het op gang houden van haar economisch leven geheel afhankelijk van haar achterland, een achterland dat met het op en neergaan van het economisch getij in Europa is uitgedijd en geslonken; nu de conjunctuur zo goed als stationnair

is op een hoog peil,breidt het achterland zich nog steeds langzaam uit.

Dat de gemeente ondanks de eenzijdigheid van economische activiteit kerngezond genoemd mag worden valt te concluderen uit het feit dat de begroting jaar op jaar sluitend is geweest en uit het feit dat de landelijke overheid de gemeente, die zeer nauw samenwerkt met particuliere "recreatieleveranciers", eerder moet afremmen in haar ontwikkeling dan stimuleren, hetgeen wel eens conflicten geeft. Zou evenwel de overheid niet regulerend optreden, dan zou het risico bestaan dat Zandvoort verwerd tot een "pretwoestijn" en er is in ons land geen ruimte voor woestijnen, van welke soort dan ook.

SITUATIESCHETS ZUIDKENNEMERLAND
SCHAAL 1:100.000
N
VELZEN-N
SLUIZEN
VELZEN-Z
IJMUIDEN
DRIEHUIS
SANTPOORT
BLOEMENDAAL
OVERVEEN
HAARLEM
ZANDVOORT
BENTVELD
HEEMSTEDE
H'LEMMER-
MEER
VOGELENZANG
HOOFDDORP

Historisch overzicht.

In de historie komen wij de naam "Santfoerde" voor het eerst tegen in de rijmkroniek van Melis Stoke; er bestaat evenwel enige onzekerheid omtrent de juiste ligging van dit Santfoerde, er wordt immers getwijfeld aan het werkelijk gebeurd zijn van de slag aan het Manpad en in Vlaanderen liggen ook enige Zandvoorden. Als"ons" Zandvoort bedoeld is, was dit een ideale plaats om van het strand, de heirweg bij uitstek door de duinen het binnenland in te trekken.

Het dorp is gebouwd in een grote duinpan aan de voorde naar het strand, vlak achter de zeereep.
Sinds de stichting van het dorp, voor 1300, leefde de bevolking van wat de zee opleverde, aangevuld met enige groente, geteeld in drie zgn. krochten, llaggelegen gedeelten van het duin. Dit oude dorp telde tot kort na de Franse tijd ongeveer 700 inwoners, gerekend naar het huizental, dat schommelde tussen de 90 en de 120.

Gevangen vis werd via het Visserspad, vlak ten Zuiden van de huidige spoor lijn, in manden op de rug naar Haarlem en zelfs naar Amsterdam vervoerd om daar uitgevent te worden.
In de Franse tijd hadden de vissers het, als gevolg van het feit dat ze niet meer op zee mochten komen, zelfs niet voor kustvisserij, zeer moeilijk; in Amsterdam werd zelfs een collecte gehouden voor de noodlijdende bevolking.

Aangaande de eigendomsverhoudingen die golden voor het dorp en de omliggende gronden is het volgende op te merken: Tot 1722 behoorde het tot de heerlijkheid Brederode, toen de laatste Brederode kinderloos stierf verviel het bezit aan de Generale Staten; deze verkochten Zandvoort en omgeving -het bezit van de Brederodes was immers veel uitgebreider dan uitsluitend Zandvoort- aan Paulus Loot, commisaris vanwege de Verenigde Nederlanden te Lissabon. De heer Loot verwierf door deze aankoop de titel "ambachtsheer" en heeft in deze functie veel goeds gedaan voor Zandvoort, o.a. heeft hij de Hervormde Kerk, die in ernstig verval verkeerde, doen restaureren.

Later gaat de gemeente over in handen van de familie Barnaart te Haarlem. Door vererving en verkoop werd het gebied versnipperd, de voornaamste bezitters zijn de families Van Lennep, Barnaart, De Favauge en Stirum. De Barnaarts blijven de grootste grondeigenaren.

Het keerpunt in de geschiedenis van Zandvoort valt in 1824. Jhr Barnaart vat het plan op een badhuis te vestigen in het dorp, samen met een aantal Haarlemse en Heemsteedse notabelen. Aangezien dit badhuis bereikbaar moest zijn voor lieden die er een koets op na hielden en het visserspad

niet zeer geschikt was voor dergelijke voertuigen, besloten de heren tot aanleg van een weg naar Zandvoort. Deze kwam tot stand als zijweg van de Herenweg, ongeveer ter hoogte van Berkenrode met een brug over de Leidse Trekvaart; aan de viersprong, enige honderden meters ten Westen van voornoemde brug werd een tolhuis gebouwd, genaamd het Haringbuys; ook te Zandvoort wred een tol gebouwd . Het tracé van de Zandvoortselaan heeft sinds de aanleg geen verandering ondergaan. Dit fraaie staaltje van particulier initiatief verloste Zandvoort uit zijn isolement en maakte het mogelijk dat de Zandvoorters omzagen naar andere bestaansbronnen, het geen dan ook geschiedde.
De steeds verder industrialiserende grote steden in de omgeving, met name Amsterdam en Haarlem hadden voedsel nodig voor de sich snel uitbreidende bevolking. De Zandvoorters wierpen zich met enthousiasme op de verbouw van het volksvoedsel bij uitstek, de aardappel; in 1859 was 500 ha duingrond beteeld met aardappelen, 7 Zandvoortse gezinnen bestanden geheel en uitsluitend van deze teelt, velen hebben zich eraan gewijd bij wijze van part-time job. Ook de schelpenvisserij bood door de verbeterde afvoermogelijkheden zeer gunstige perspectieven. In dit verband mogen wij niet vergeten dat eerst omstreeks de jaren '60 van de vorige eeuw het principe van de bereiding van Portlandcement, dat produktie op grote schaal mogelijk maakt, algemeen bekend werd. Voordien werd cement gebrand in betrekkelijk kleine kalkovens uit schelpenkalk. Deze kalkovens stonden o.a. langs de Leidse trekvaart, via welke brandstof op goedkope wijze aangevoerd, en het produkt afgevoerd kon worden. Op zeker moment hielden zich 20 Zandvoorters bezig met het transport van schelpen.

Met het badhuis, dat een sociëteitskarakter droeg, had gene Zandvoorter iets uitstaande, maar toen het zeebaden een zekere mate van populairiteit verwierf ,gingen zij zich wel bezig houden met de verhuur van kamers en met dienstverlening in hotels, die spoedig na het badhuis gebouwd waren.
De welvaartsvermeerdering diedoor het aanboren van de nieuwe bestaansbronnen was ontstaan vond zijn weerslag in vele nieuwbouwprojekten van publieks aard, o.a. een R.K. kerk, een meisjesnaaischool, een nieuw raadhuis.

Omstreeks 1880 kwam de spoorlijn Haarlem-Zandvoort tot stand, eindpunt van de lijn was het station Zandvoort-Bad, enige honderden meters noordelijk van het huidige station gelegen. Het dorp zelf kreeg een halte, aan het einde van de Haltestraat. Aan het begin van deze eeuw werd het station op zijn huidige plaats gebouwd; het badcentrum aan de noordelijke boulevard was toen reeds geheel vervallen en o.a. door een grote brand geteisterd.

De Zandvoortse visserij verplaatste zich na het graven van het Noordzeekanaal, maar vooral na de stichting van de vissershaven in Ymuiden daarheen. Dit ging gepaard met een omschakeling van platboomde vaartuigen, die voor

stalling op het strand gesleept en voor onderhoud zelfs achter de eerste duinenreeks, naar de werf, op kielvaartuigen, welke sneller , handiger en veiliger zijn.
De aardappelteelt werd steeds moeilijker door verlaging van de grondwaterstand als gevolg van de activiteiten van de Duinwaterleidingmij, de wet op de aardappelmoeheid deed de teelt geheel verdwijnen.

Kort voor de eeuwwisseling deed de NZH haar intrede in Zandvoort, toen nog onder de naam ENET, Eerste Nederlandsche Electrische Tramweg. Vooral toen kortna de eeuwwisseling de lijn naar Amsterdam doorgetrokken was, bracht de tram een publiek van dagjesmensen, voordien onbekend op deze stranden.
Het exclusieve karakter van de badplaats, dat reeds tanende was, ging nu geheel verloren.

Tussen de Haltestraat en de Kostverlorenstraat werd de eerst dorpsuitbreiding aangelegd, de Centrale woonwijk; in deze tijd werden ook de eerste villa's gebouwd aan de Hogeweg, die in een boog aan de Zuidkant van het dorp ligt. Dat de bouw van de Centrale woonwijk nodig was, leren ons de volgende bevolkingscijfers :

1725	626
1804	701
1850	1159
1870	1645
1880	2022
1890	2708
1900	3227
1910	3611

De Centrale woonwijk vond zijn plaats in de Grote Krocht, van dewelke de agrarische waarde tot nul was gedaald. Sinds het begin van de twintigste eeuw is in ieder decennium een nieuwe woonwijk aan Zandvoort toegevoegd. De periode 1880 - 1900 wordt wel die van Zandvoorts bloei genoemd en die van 1910 - 1920 de periode van Zandvoorts groei.
In het laatstgenoemde tijdvak steeg het getal der inwoners van 3611 tot 6529, in welke groei het vestigingsoverschot 1888 personen bedroeg, dit getal is eerst in de jaren '50 - '60 overschreden.
Gedurende de crisisjaren kregen talloze zomerhuizen, die in de jaren van woningschaarste vlak na de oorlog het gehele jaar door bewoond waren geweest, hun oorspronkelijke bestemming terug, vele huizen stonden continu leeg.
De eerste jaren van de bezetting gingen vrij ongemerkt aan Zandvoort voorbij, doch in mei 1942 werd het strand door de bezetter tot "Sperrgebiet" verklaard, waardoor de voornaamste bestaansbron van de gemeente wegviel. In de periode november '42 tot april '43 werden 7116 vande 8905 bewoners geëvacueerd, de

mensen met banden in de omgeving konden daar hun toevlucht vinden, degenen die dat niet hadden, de rasechte Zandvoorters vnl., werden in georganiseerd verband overgebracht naar de Noordelijke provincies, o.a. naar de Groningse veenkoloniën. Het gehele Zeefront en een groot gedeelte van het Oude dorp werd naontruiming gesloopt; bewoning mocht slechts nog plaats hebben in het meest Oostelijk gedeelte van het dorp. In total werd 30% van de totale woningvoorraad, 734 huizen gesloopt, uit 900 verlaten woningen werden alle voorzieningen, waterleiding, gas, sanitair enz. gesloopt. Bovendien werd 68.000 m^2 wegverharding officieel gestolen.
Toen na de oorlog het dorp weer langzaamaan volstroomde, waren dit niet alle lieden die voor de Oorlog in Zandvoort gewoond hadden; vele oud-inwoners hebben toen hun wederopbouwvergunning verkocht en bleven elders. Degenen die direct na de oorlog een woning hadden "versierd" te Zandvoort, gebruikten deze meestal als ruilobject, pas na 1950 trad een zekere stabilisering op. Na 1955 maakt de gemeente een zeer snelle gréei door, het woonpotentieel gaat snel omhoog, evenals het vreemdelingenverkeerspotentieel.

Woonkernen binnen de gemeente.

Binnen de gemeente liggen twee woonkernen, Zandvoort-dorp (ruim 14.000 inw.) en de helft van het villadorp Bentveld (ong.1.000 inw.). De eerste ligt in het Westelijk deel van de gemeente, de ander in het Oosten, met een voortzetting over de gemeentegrens met Bloemendaal. De beide kernen zijn met elkaar verbonden middels de Zandvoortselaan, die in zijn totaliteit bovendien de voornaamste verbinding van Zandvoort met zijn achterland is. Een voor de gemeente bijna even belangrijke Oost-Westverbinding, speciaal i.v.m. de dagrecreatie, ligt pal ten Noorden van de gemeente in de gemeente Bloemendaal.
Langs de Zandvoortselaan vinden we aan de noordzijde lintbebouwing, het "lint" is niet aaneengesloten, deels is dit te wijten aan sloop ten behoeve van Duitse kustverdedigingswerken, anderdeels is het lint nooit gesloten geweest.

Onze aandacht zal zich voornamelijk richten op Zandvoort-dorp, hetgeen na beschouwing van de inwonertallen niet onbegrijpelijk zal voorkomen.
Volgens Te Kulve c.s. kunnen wij Zandvoort, ondanks het hoge inwonertal, nog wel een dorp noemen, hoewel het twee duidelijk stedelijke kenmerken vertoont:

ten eerste kent het dorp een geconcentreerde bebouwing, waarbinnen de (zeldzame) open plekken functieloos zijn; ten tweede is het zeer geleed, het heeft een geprononceerde wijkverdeling.

Duidelijk zijn twee vormen van woningbehoefte te onderkennen, enerzijds die van de oud-zandvoortse families, voor het grootste deel arbeiders, zelfs los-arbeiders en ten tweede die van degenen die Zandvoort in een recent verleden tot woongemeente hebben verkozen, deze beide groepen respectievelijk autochthonen en immigranten te noemen.

De helft van het eerst genoemde stedelijk kenmerk, het constateren van geconcentreerde bebouwing, is naar onze mening tamelijk onhoudbaar, immers, in geheel Zandvoort is nooit in meer dan twee woonlagen gebouwd en zoveel mogelijk woningen op een zo klein mogelijk oppervlak zien wij slechts in een zekere mate in de oude arbeiderswijken.

Niet behorende tot de tien best geclassificeerde woongemeenten in ons land, is Zandvoort niettemin een zeer geliefde woonplaats; Te Kulve noemt hiervoor 3 factoren:
1. Aantrekkelijk fysisch milieu
2. "Gemakkelijk" sociaal milieu
3. Aantrekkelijke economische omstandigheden

Ad 1. Degenen van de immigranten die zich aan voelen door gunstige fysische omstandigheden, xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx, zijn te verdelen in 2 groepen:

a. De echte zee- en duinliefhebbers.

b. De mensen die vanwege de gezondheidstoestand van tenminste één lid

van het gezin de zuivere zeelucht opgezocht hebben, dit zijn vnl. asthma- en bronchitispatienten. In 't algemeen interesseren deze mensen zich in het geheel niet voor de gezellige drukte van een zomerse badplaats. Ondanks het feit dat er dus nogal wat mensen met ademhalingsmoeilijkheden in Zandvoort wonen, is er geen ademhalingsspecialist gevestigd.

Ad 2.De minnaars van genoemd makkelijk sociaal milieu,de liefhebbers van het strand- en badleven, houden er een geheel andere waardering van het fysisch milieu op na,; het zijn voornamelijk vrouwen (meestal alleenstaande) die zich tot deze meer of min onschuldige frivoliteit aangetrokken voelen; het relatief grote aantal sportieve kleine auto's dat thuis hoort bij de kleine flats aan de Noordelijke boulevard is hiervoor een aanwijzing.
De mate van exclusiviteit van een woongemeente is recht evenredig aan het plaatselijk vrouwenoverschot. Zandvoort heeft volgens de volkstelling 1960 een vrouwenoverschot voor de leeftijden boven 20 jaar, het is gelijkmatig verdeeld over de leeftijdsgroepen.xxxx

Ad 3.De mensen die naar Zandvoort komen uit economische overwegingen, komen ook vanwege factor 1. of 2., vnl. om aan factor 2. het een en ander te verdienen. Hun mogelijkheden liggen in de exploitatie van een openbare gelegenheid -een restaurantx.b.v.- of in de exploitatie van een huis als pension of door kamerverhuur; dit laatste is een zeer lucratieve besogne bij de huidige onderverhuurprijzen.

De verdeling in wijken met een korte beschrijving per wijk.

De wijkindeling die Te Kulve c.s. ons geeft, lijkt ons het best te beantwoorden aan ons doel, aangezien de wijken daarin naar ouderdom en woonniveau afgebakend zijn.

A. Het oude dorp.

Voor zover de bezetters het gespaard hebben in hun sloopwoede ten behoeve van de kustverdediging is dit de oudste kern van Zandvoort. Het ligt in een zeer grote duinpan direct achter de zeereep, zeer goed tegen de wind beschut, aldus voldoende aan de eisen die tot in de vorige eeuw gesteld werden aan een vissersnederzetting, dicht bij de zee liggend en beschutting biedend tegen ruw weer. Kleine om niet te zeggen armelijke woningen staan langs bochtige straatjes en aan knusse pleintjes. Dat de straatjes bochtig zijn is te wijten aan het feitdat niemand zich iets wenste aan te trekken van de door de gemeente gestelde rooilijnen, maar zijn nieuw te bouwen huisje zo neerzette als het hem

WIJKVERDELING VAN DE WOONKERN ZANDVOORT VOLGENS TE KULVE C.S.

CIRCUIT

N.O WOONWIJK

"PLAN NOORD"

STATIONS-WIJK

HAARLEM

SPOORBAAN

NOORDZEE

PARKWIJK

CENTRALE WOONWIJK

"HET OUDE DORP"

"LANEN"

Z'VOORTSELAAN

ZEEFRONT

BENTVELD

ZUIDER WOONWIJK

WATERLEIDING DUINEN

SCHAAL 1:5000

het makkelijkst uitkwam, soms met voorgevel tegen zijgevel of in een andere merkwaardige opstelling. Er zijn kleine werkplaatsen, winkeltjes en het enige echte dorpskroegje dat Zandvoort kent.
Sinds de oorlog is het gedeelte direct achter de zeereep geheel vernieuwd, met behoud van het intieme karakter.

Omtrent bijverdienste door kamerverhuur dateren de meest recente gegevens van 1955, in dat jaar werden in 42% van de woningen kamers verhuurd aan zomergasten; hetpercentage had toen reeds de neiging terug te lopen, naarmate de hotel- en pensionaccomodatie beter werd.

Verreweg het grootste deel van de bewoners behoort tot de arbeidersstand; ze vinden hun werk in fabrieken in de omgeving en de bouwnijverheid. Deze laatste bedrijfstak biedt hun de mogelijkheid hun patroon vaarwel te zeggen voor de duur van het toeristenseizoen, in hetwelk zij hun werk vinden in de vreemdelingenverzorgende branches.

B. De centrale woonwijk

Deze wijk is een echte arbeiderswijk uit de tweede helft van de vorige eeuw, zoals die voorkomt in kleine en middelgrote gemeenten, b.v. de Leidse buurt in Haarlem. De bebouwingsdichtheid is hoog, er staat nauwelijks enig groen langs de straten. Ondanks de hoge bebouwingsdichtheid heeft men kans gezien in een groot aantal tuinen zomerwoningen te bouwen, het is in 't algemeen niet de bedoeling deze voor de zomermaanden te verhuren, maar om er deze maanden zélf in te wonen en dan de eigen, permanente woning te verhuren.

In deze wijk wonen tegenwoordig de meeste autochthoon Zandvoortse gezinnen daaraan is verbonden het laagste beroepsniveau van Zandvoort, de mensen werken als seizoenarbeider, er is geen animo voor vast werk buiten de gemeente. In 39% van de woningen wordt 's zomers verhuurd, bovendien helpt men familie in een andere wijk, meestal Noord, aan woonruimte voor tenminste een deel van het gezin, opdat dezen meer kunnen verhuren.

C. De lanen.

Deze lanen vormen, zoals de naam al enigszins aangeeft, geen gesloten wijkgeheel, doch wij kunnen ze door hun aaneengesloten "nergens bijbehoren" vrij gemakkelijk als zodanig gezien worden. Het complex bestaat uit enige Oost-West lopende lanen, verbonden door dwarsstraten. Langs de lanen is sedert 1880 gebouwd, de bebouwing van de dwarsstraten dateert van kort na de eerste wereldoorlog. De huizen zijn gebouwd als zomerwoningen, met grote waranda's, serres en veel hout aan de buitenkant; doordat ze goedkoop van opzet zijn en niet gebouwd op "year-round" gebruik, waarvoor ze nu wel dienen, zijn ze ta-

melijk gammel en tochtig en vereisen veel onderhoud.
Een van de redenen van het niet tot ontwikkeling gekomen zijn van een wijkgedachte is de grote mobiliteit van de bewoners. Men verhuist zo vaak mogelijk, vnl. omdat de huizen zo slecht zijn en komt daardoor niet tot burenvriendschappen, die de kiem van een gedachte van wijksaamhorigheid vormt.
Als gevolg van het feit dat de woningen royaal van opzet zijn, zijn ze zeer geschikt om als pension dienst te doen of om des zomers te verhuren voor een gedeelte; in deze betrekkelijk kleine wijk zijn dan ook 20 pensions gevestigd en het onderverhuurpercentage bedraagt 51%. (Het Zandvoorts gemiddelde is 44% (1955)).

Het beroepsniveau is gelijk aan het Zandvoorts gemiddelde.

D. De Stationswijk.

Deze wijk wordt het sielige residu genoemd van wat Zandvoort-Bad had moeten worden in het laatste kwart van de vorige eeuw. Het station Zandvoort-Bad is gesloopt, de passage afgebrand, het Kurhotel en overige hotels en pensions zijn in de loop der jaren eveneens gesloopt, de laatste in de oorlog, evenals de woonhuizen langs de boulevard. Na 1955 zijn aan de Noordboulevard flats van vier verdiepingen gebouwd, deze vormen een slechte camouflage voor de erachterliggende 209 woningen van voor de oorlog, vooral omdat de hoofdverkeersader van het centrum naar het circuit en verder naar de Zeeweg tussen de oude en de nieuwe bebouwing inligt. De nieuwe flats zijn eigenlijk een gedeelte van het Zeefront, hoewel van een ander karakter dan het Zuidelijk gedeelte daarvan.

De Stationswijk heeft een ongunstige positie t.o.v. het nieuwe badcentrum, dat zich pal voor het oude dorp aan het zeefront heeft gevestigd, ze ligt er geisoleerdvan, De ongunstige positie wordt evenwel 's zomers goedgemaakt door de aanwezigheid van het station der NS, vanwaar uit tallozen zich verspreiden over de gehele gemeente; dat de wijk niet meer profiteren kan van de stroom reizigers ligt ons inziens aan de gebrekkige en armoedig aandoende verkoopaccomodatie die voorhanden is. Ondanks alles zijn er 15 winkels,9 hotels of pensions en 7 café-restaurants.
Om een bescheiden indruk te geven van de bewoners van de wijk, vermeldenwij nog dat het beroepsniveau beneden het Zandvoorts gemiddelde ligt.

E. De Zuider woonwijk.

Het oudste gedeelte van deze immigrantenwijk dateert van kort na de eerste wereldoorlog, Sinds 1955 is eraan de zuidkant een "schil" bijgebouwd, bestaande uit enige in een soort van hofjevorm aangelegde straten zgn. vrije huizen.
Zowel de oude als de nieuwe huizen zijn van goede kwaliteit, en tamelijk groot.

De woningbezetting is de hoogste van Zandvoort, er wonen tamelijk grote gezinnen. Corresponderende met het feit dat dit een immigrantenwijk is, is er het gegeven van een zeer redelijk te noemen beroepsniveau.
Evenals in de Lanen is de mobiliteit van de bewoners hoog. Voor inkopen moet men naar het dorp of (speciaal voor grotere aankopen) naar de stad, waarmede men engere banden heeft dan b.v. een bewoner van het oude dorp; voorts zal men er vergeefs hotels of pensions zoeken.

F, Plan Noord.

Deze echte autochthoon Zandvoortse wijk is te zien in de trits oude dorp, centrale woonwijk en Plan Noord. 200 woningen dateren van voor 1940, deze zijn geheel ingesloten door259 stuks van kort na de oorlog, met een kleine uitbreiding in Noordelijke richting van na 1955. De nieuwe huizen aan de buitenkant geven de wijk een fris en modern aanzien, bovendien liggen 3 van de 6 sportvelden die de gemeente volgens de stafkaart rijk is binnen deze wijk; niettemin zijn de vooroorlogse woningen klein en van veel gerief verstoken.
In 1954 was 2/3 van de bewoners tenminste semi-autochthoon, met een broepsniveau dat nogal wat onder het Zandvoorts gemiddelde ligt. Voor de directe levensbehoeften zijn er 8 winkels en een café. Dit laatste klinkt enigszins triviaal, maar het is inderdaad een buurtcafé, dat zo goed als geen klandizie heeft van vreemdelingen.
Kamerverhuur vindt op grote schaal plaats, in 55% vande woningen. In 1955 kon geschreven worden dat hier de goedkopere kamers gevonden worden, dit is nu nog zo, het zou misschien beter zijn te spreken van de minst dure; wij hebben de indruk dat iemand met een inkomen van minder dan ƒ12.000,- er nog toe kan komen zelfs hier nog een gedeelte van een huis af te huren om zijn vakantie door te brengen.

G. De Parkwijk.

Deze wijk, pal ten oosten van de centrale woonwijk gelegen, is aanmerkelijk royaler en fleuriger van opzet dan de CW. Voor ongeveer de helft dateert ze van voor 1940, voor de rest van betrekkelijk kort na de oorlog; niettemin is er een zekere continuiteit van bouwstijl, zodat de scheidslijn tussen oud en nieuw nauwelijks opvalt en in 't geheel niet van belang is voor een waardering.
De wijk heeft haar naam gekregen van het voormalige park Kostverloren, vanwaar de eerste elektrische tram in Nederland naar het station Zandvoort-Bad reed.
De bewoners hechten zeer aan het cachet van hun wijk, men is beducht voor inwoning en verhuur; slechts in 16% van de huizen wordt dan ook onderverhuurd.

Het beroepsniveau is bijna het hoogst van Zandvoort, onverbrekelijk is hieraan gekoppeld het feit dat meer dan 90% van de bewoners immigrant is.
Het karakter van de bebouwing is evenals dat van de bewoners degelijk te noemen, meestal 2 of 3 huizen onder één kap. Binnen de wijk is geen vertier te vinden, noch zijn er winkels van welke aard dan ook.
Op de Noord-Oosthoek van de wijk zijn een vakantiekolonie en een kindersanatorium gebouwd, ze gaan zo goed schuil achter geboomte, dat ze aan het karakter van de wijk toe noch af doen.

H. Het Zeefront.

Hiermede is bedoeld het Zuidelijk zeefront, het Noordelijk zeefront, dat van zeer recente datum is, hebben wij tot de Stationswijk gerekend. Dit zeefront nu dateert van na 1950. In de wijk staan132 flatwoningen en 81 villa's, voorts enige zeerluxe hotels, waaronder het zeer onlangs geopende Bouwes Palace, dat boven het gehele dorp, de watertoren incluis, uittorent.
Bijna iedere bewoner van het Zeefront is immigrant, het beroepsniveau is het hoogst van Zandvoort, bovendien is dit wel de wijk met het hoogste gemiddeld inkomen per inwoner; bijna alle woningen zijn eigendom van de bewoner.
Er leven veel alleenstaanden, dezen hebben een zeer critische houding tegenover hun buren, zoals eigenlijk iedereen in woonkwartieren als dit critisch is ten opzichte van zijn omgeving.
's Zomers wordt het cachet van de Zuidelijke boulevard enig geweld aangedaan door de aldaar geparkeerde motorrijtuigen van strandbezoekers; degenen die voor hun rust aan de boulevard zijn gaan wonen zijn bedrogen uitgekomen.
De 7 café-restaurants die de wijk rijk is, zijn geconcentreerd langs een drukke verbindingsweg aan de Noordzijde van het kwartier.

I. De Noordoostelijke woonwijk.

Wanneer wij een blik slaan op de in 1960 uitgegeven stafkkart, blad Ymuiderhaven, zien we op ± 300 m van de algemene begraafplaats enige vierkante plassen, deze zijn tot 1962 in gebruik geweest voor rioolwaterbezinking; sindsdien houdt men zich bezig met demping ervan, Zandvoort heeft in dat jaar nl. een rioolwaterzuiveringsinstallatie gebouwd. Ten Oosten van deze voormalige "modderkommen" wordt een nieuwe wijk gebouwd, die op het ogenblik een eindweegs gereed en bewoond is. Het zijn blokken vrije huizen, vermoedelijk meestendeels verkocht of in huurkoop. De algehele indruk van de wijk is florissant te noemen,; het beroepsniveau is ongeveer gelijk aan dat van de Zuidelijke woonwijk, voor zover wij een speculatie hiernaar konden maken.

J. Bentveld.

Dit enige kilometers landinwaarts gelegen dorp, slechts voor de helft op Zandvoorts gemeentegebied gebouwd, kenmerkt zich door royale begroeiing met geboomte, in tegenstelling met het als gevolg van de schrale zeewind bijkans kale Zandvoort-dorp. Behalve uit klimatologische omstandigheden is deze boomgroei ook te verklaren uit het feit dat Bentveld gelegen is op het enige hoekje oude duingrond dat Zandvoort kent; voorts misschien uit de voormalige aanwezigheid van het buiten "Groot-Bentveld".

Zandvoorts Bentveld benoorden de Zandvoortselaan is ongeveer 40 jaar oud en doet qua woning- en bewonerskwaliteit denken aan de Parkwijk; ten Zuiden van de Zandvoortselaan ligt een recent en chic villawijkje.

De verzorgende sector, de bakker, tuinlieden enz. ~~zijn~~ is in 't algemeen van Zandvoortse origine. De bewoners forensen voor meer dan 90%, ze klagen over slechte verbindingen enerzijds, hoewel de busdienst Haarlem-Zandvoort met hoge frekwentie door het dorp komt; anderzijds klagen ze over de grote verkeersdrukte op de Zandvoortselaan, in het vakantieseizoen vaak resulterende in stagnatie. Ter illustratie: 1e Pinksterdag 1964 werden in Zandvoort ruim 25.000 automobielen geteld, waarvan ongeveer 3/5 via de smalle Laan gekomen en gegaan is.

In de voorgaande paragrafen is herhaaldelijk het woord beroepsniveau gevallen. Hierin worden 3 groepen onderscheiden, die als volgt onderverdeeld zijn:

Niveau A: wetenschappelijk of artistiek gespecialiseerde beroepen zelfstandige of leidinggevende functies in het bedrijfsleven

B: beambten, exploitanten van detailhandelbedrijven, exploitanten van inrichtingen voor vreemdelingenverkeer

C: ambachten, technisch onderlegde fabrieksarbeiders, bouwvakarbeiders van hogere orde, bouwvakarbeiders van lagere orde, personeel van detailhandelbedrijven, personeel van inrichtingen voor vreemdelingenverkeer, varend personeel van visserij en koopvaardij, rijdend personeel van openbaar en particulier vervoer, ongeschoolden, niet eerder genoemd.

Het Zandvoorts beroepsniveau vertoont het volgende beeld:

A: 15% B: 35% C: 50%

(bijlage LIV Te Kulve c.s.)

TERREINEN MET UITSLUITEND RECREATIEVE BETEKENIS.

Bezien vanuit het standpunt der recreatievoorziening neemt het strand qua gebruiksintensiteit voor de gemeente verreweg de eerste plaats in.
De mens die van zins is zijn dag door te brengen aan het Noordzeestrand, neemt in de meeste gevallen genoegen met ongeveer 3 m^2. Soms graaft hij, voor hij zijn lichaam onderdompelt in de koesterende zonnewarmte, een kuil, teneinde zich daarin min of meer verdekt op te stellen. Hij laaft zijn ogen aan wat voorbijkomt en zijn oren aan de draagbare radio's in de directe omgeving.

Dat bovenstaand schetsje van de gewoonten van strandbezoekers voor ongeveer 90% van de strandbezoekers zeer dicht bij de waarheid is, leren ons reeds oppervlakkige beschouwingen van de bezoekersdichtheid van verschillende strandpercelen. Het strand tegenover het dorp, ter lengte van ongeveer 2½ km, is op dagen die geschikt zijn voor strandbezoek zeer dicht ~~bezet~~ bezet; op de overige 6½ km is de bezettingsgraad dun tot zeer dun, in het bijzonder is dit opvallend in Zuidelijke richting. Hier treffen wij wandelaars, met of zonder hond, enkele lieden die de eenzaamheid minnen omdat zij elkaar minnen en een enkele hengelaar die het vissen in het vergiftigde binnenwater van de Randstad moe is.

Het Zandvoortse strand is voor degene die in zijn vacantie zo min mogelijk hinder van verordeningen wil hebben welhaast ideaal; voor bezoekers zijn de strandverordeningen welhaast miniem, alles mag, behalve de openbare zedelijkheid met voeten treden en honden medenemen.

Op de consumptie-leveranciers, die pachter zijn van de gemeente, drukt de plicht des avonds overdag gegraven kuilen te dichten en zandforten die de zee hebben weerstaan te slechten; voorts dienen zij het strand schoon te houden.

In 1946 werd het Strandschap Zandvoort opgericht; het bestuur bestaat uit 7 leden: De burgemeester van Zandvoort, 2 gemeenteraadsleden, een vertegenwoordiger van de gemeente Amsterdam, idem van de gemeente Haarlem, een vertegenwoordiger van het ministerie van Binnenlandse zaken en een van het ministerie van Sociale zaken.

De invloedssfeer van het strandschap strekt zich uit bewesten een lijn, 200 meter ~~ge~~ landinwaarts getrokken uit de voet van de duinen en evenwijdig daaraan, behalve in de bebouwde kom, waar enige op zee uitziende straten de grens vormen.

Binnen zijn gebied heeft het strandschap het voor het zeggen, het bepaalt wat toegestaan en wat wenselijk is; de bestuurssamenstelling toont dat de organisatie van recreatieve gronden van bovengemeentelijk belang wordt geacht.

Sinds 1954 is het aan een ieder die daartoe lust gevoelt toegestaan zich langs het gehele strand in zee te begeven. Hierdoor is de taak van de strandredding-brigade zeer verzwaard, er wordt nu in het badseizoen langs het gehele strand gepatrouilleerd in samenwerking met de strandpolitie, wier taak verschoven is van verbieden naar waken.

Bezoekers van het Zandvoortse strand komen letterlijk uit alle windstreken, vnl. de Noordelijke Randstad en het Ruhrgebied.
De Randstad levert vnl. daggasten; het is in ons land, waar een op de twee gezinnen in het bezit van een auto is, te duur om iets in Zandvoort te huren voor de tijd van enige weken of in pension te gaan als het strand binnen vijf kwartier à anderhalf uur te bereiken is met behulp van eigen of openbaar vervoer. De Zandvoortse logiescapaciteit is dan ook in gebruik van buitenlanders, Duitsers nemen een royale eerste plaats in, daarop volgen de Zweden en voorts een bonte mengeling van nationaliteiten.

Een uitzondering in de bezetting van een genre van logiescapaciteit vormt het zgn. strandtentenkamp, gelegen aan de voet der duinen benoorden Bad-Riche. Gedurende ongeveer 3 maanden 's jaars staan hier kleinere en grotere tenthuisjes of semipermanente vacantiehuisjes in een of meer rijen achter elkaar opgesteld; op gezette afstanden hiertussen bad- en toiletgelegenheden. Ze worden in het weekend en gedurende 4 à 6 weken in het hoogseizoen, meestal uitsluitend door de eigenaar, soms evenwel verhuurd door deze. Het grootste gedeelte is in bezit van Amsterdammers, die gedurende de tijd dat hun gezin in Zandvoort huist en zijzelf nog geen vacantie hebben, naar de hoofdstad forensen.

Ten Zuiden van het strandtentenkamp totaan de Zuidpunt van de Zuidelijke Boulevard, staan op gezette afstand van elkaar 31 strandconsumptiegelegenheden, alle gedreven door Zandvoortse ingezetenen. De gebouwen waarin het bedrijf wordt uitgeoefend zijn eigendom van de exploitant, het perceel strand waarvoor men "licentie" heeft wordt gepacht van de gemeente, evenals de zo karakteristieke strandstoelen. Voor de winter worden de gelegenheden afgebroken en opgeslagen in het dorp (jarenlang is hiervoor de N.H.kerk gebruikt, nu is deze gerestaureerd en wordt elders opslagruimte gevonden).
De verpachting van strand en strandstoelen bracht de gemeente in 1964 ƒ146.000,- op, daartegenover stond een bedrag van ƒ109.000,- ,uitgegeven t.b.v. onderhoud van het strand; in 1946 bedroegen deze sommen resp. ƒ30.500,- en ƒ15.000,-.

Een kwantitatieve benadering van de aantallen strandbezoekers is slechts te destilleren uit verkeerstellingen. Voor verkeerstellingen is Zandvoort een "gemakkelijke"gemeente, slechts 3 wegen verbinden haar met de buitenwereld. Er bestaat geen garantie dat een bepaald percentage van de binnengekomen bezoekrs inderdaad het strand bezoeken, maar aangenomen mag worden dat dit

percentage boven de 85 ligt, behalve op dagen dat er grote evenementen op het circuit zijn.

Verkeerstelling 21 juli 1963 8 - 16 uur.

	Z'voortselaan		Boulevard-Noord		Rijwielpad-Noordwijk	
	Voertuigen	Personen	Voertuigen	Personen	Voertuigen	Personen
Auto's	7032	28128	5908	23632		
Bussen	34	1360	19	760		
Motoren	927	1391	720	1296		
Bromfietsen	3332	5998	1948	2919	633	949
Rijwielen	3663	4396	1343	1612	264	316
Voetgangers		685		1623		346
N.S.	21	13959				
N.Z.H.V.M.	123	7684	13	810		

Ingekomen personen:

Zandvoortselaan	41958
Zeeweg - Boul. N.	31842
Rijwielp. Noordwijk	1611
N.S.	13959
N.Z.H.V.M.	8494
Totaal	97864

Gemiddelde bezetting per voertuig:

Auto	4 pers.
Touringcar	40 pers.
Motor en scooter	1,5 pers
Bromfiets	1,8 pers.
Rijwiel	1,2 pers.

Wij zien dus dat de gemeente aan bijna 100.000 personen gelegenheid heeft geboden tot recreatie op deze zomerse, willekeurig gekozen zondag.
De parkeercapaciteit voor automobielen ligt veel hoger, op tweede Pinksterdag 1964 werden bijna 25.000 auto's geteld. Dit hoge aantal is gevolg geweest van de belangstelling voor de Grand-Prix autoraces, op deze dag gehouden.

CIRCUIT

Mag het circuit geen uitsluitend recreatieve betekenis hebben en wordt het ook voor industriële doeleinden gebruikt, het voornaamste gebruik dat ervan gemaakt wordt dient toch om de massa te verstrooien.
Tamelijk frequent verzamelen zich de liefhebbers van de geuren van benzine en schroeiend rubber op of langs de Burgemeester van Alphenweg, beter bekend onder de naam van Circuit. De baan is niet alleen in gebruik op hoogtijdagen van de automobiel- en motorsport, zoals de GrandPrix van Nederland, de motorraces die door de KNMV georganiseerd worden of races voor sport en grantourismowagens; maar de gehele week kan de baan gebruikt worden door particulieren die hun auto "eens op z'n staart willen trappen" zonder al te groot gevaar op te leveren voor hun naaste. Internationaal heeft de baan een zeer goede naam, dit mag blijken uit het feit dat talloze buitenlandse automobielfabrieken naar Zandvoort komen met prototypen om deze te beproeven onder ideaal-moeilijke condities. Ook automobielbladen gebruiken het circuit om gegevens te verzamelen voor roadtestbeschrijvingen.

De baan is kort voor de oorlog ontworpen, in 1941 is het profiel gereed gekomen als gevolg van maatregelen tegen werkeloosheid. Direct na de oorlog is de baan, die niet geleden had onder de activiteiten van de bezetter, met puin verhard en effen gemaakt door een asfaltdek. Sedertdien hebben ongeveer 1,5 miljoen mensen een bezoekerskaartje betaald. Sinds 1950 hebben 150.000 particuliere voertuigen hun rondjes gedraaid.

De gemeente heeft ongeveer ƒ 1.000.000,- ten koste gelegd aan de baan en deaccomodaties, ze deelt voor 20% in de recette; als in 1968 de afschrijving van de kosten van aanleg voltooid zijn zal, komen deze 20% zonder meer ten goede aan de gemeentekas.

Het orgaan dat alle toeristische activiteiten in de gemeente "runt", -het circuit komt in dezen op de eerste plaats- is de Stichting Touring Zandvoort. In het algemeen bestuur hebben zitting: De burgemeester als voorzitter, twee raadsleden, drie vertegenwoordigers van begunstigers van de stichting, twee vertegenwoordigers van desportverenigingen. De middenstandsorganisaties doen zich vertegenwoordigen door de afgevaardigden van de begunstigers. In het dagelijks bestuur, eveneens onder voorzitterschap van de burgemeester, heeft het bedrijfsleven de overhand.

Touring Zandvoort is de organisatrice van alle toeristische activiteiten welke binnen de gemeente ontwikkeld worden, ze coördineert uitingen van de middenstand, maakt middels causerieën, filmvoorstellingen enz. reclame voor Zandvoort in binnen- en buitenland, ze geeft toeristische informatie, kortom,

deze perfect georganiseerde VVV is het grootste en best renderende bedrijf van de gehele gemeente.
Een van de grote voordelen van door de gemeente zèlf georganiseerde toeristische activiteiten ligt in het feit dat een gedeelte der revenuen van deze activiteiten de gemeentekas ten goede komen, waardoor de begroting ten naaste bij sluitend kan zijn, en ook zeer dikwijls is.Het niet behoeven te lenen uit de schatkist is een voorrecht geworden dat niet veel gemeenten met Zandvoort delen.

LOGIESVERZORGING

De gemeente biedt een uitgebreid scala van mogelijkheden voor tijdelijk verblijf, varieerend van zeer luxueuze hotels tot een eenvoudig, maar wel aan alle eisen voldoend, tentenkamp.
Zandvoort telt ruim 70 hotels en/of pensions; de grote zijn gelegen aan het centrale zeefront, b.v. het in 1965 geopende Bouwes Palace, de overige, vnl. pensions zijn verdeeld over een aantal van de oudere wijken.
In 1963 boekten 12536 gasten 50491 overnachtingen in hotels, pensions herbergden 10223 gasten gedurende 68108 ; totaal resulteerd dit in 22759 gasten met 118599 overnachtingen. (bron: Jaarstatistiek Zandvoort 1963)

De gemeente telt 4 kampeerterreinen, 3 hiervan liggen vlak aan zee; ongeveer 1 km ten Zuiden van de Noordgrens van de gemeente ligt het caravankamp "De Duinrand",aan de Westzijde van het circuit ligt het Trekkerskamp (uitsluitend voor bezitters van meer of min eenvoudige tenten) " De Branding", in de omgeving van de voormalige kabelloods van het PEN (een zeer opvallend bouwsel ten Noorden van het station der N.S.)is gelegen het caravankamp " De Zeereep"; het vierde kampeerterrein tenslotte ligt beoosten het dorp aan de Zandvoortselaan, het is Kennemersportpark geheten naar de stichting die het exploiteerd. Deze kampeerterreinen, voorzieningen t.b.v. het zgn sociaal-toerisme dateren alle van na de laatste wereldoorlog. Van de 3 terreinen aan zee heeft de gemeente er2 zelf in exploitatie; van alle 4 is de accomodatie van gemeentewege aangelegd.

Het aantal overnachtingen in de kampen bedroeg in 1964 ruim 325.000 , het aantal gasten bedroeg in dat jaar ongeveer 45.000; de gemiddelde verblijfsduur bedroeg dus 7,2 nachten.

Behalve het Kennemer Sportpark zijn de terreinen slecht gecamoufleerd, in het bijzonder geldt ditt voor de beide caravankampen.
In juni 1965 hebben Provinciale Staten besloten tot maatregelen tegen uitbreiding van het kamperen met caravans aangezien dit ernstige afbreuk doet aan het toch al zo schaarse landschapsschoon. Wij mogen ons gelukkig prijzen met het feit dat de caravans van het "vasteland" in 't gemeen niet zo wanstaltig groot zijn als de Britse. Naar ons idee ligt de oorzaak hiervan in een verschil in wezenlijke bestemming, immers de continentale caravan dient in de eerste plaats om mee te reizen, de Britse in de eerste plaats om in te wonen.

De kampeerterreinen worden gebruikt door mensen van diverse nationaliteit, Duitsers evenwel nemen 2/3 van het totaal der overnachtingen voor hun rekening.

DUINAKKERS.

Duinakkers vinden we ten zuiden van het dorp totaan de noordgrens van de Amsterdamse Waterleidingduinen, waarbinnen ze vroeger ook gelegen geweest zijn, voorts een paar ten oosten van het dorp; de meeste evenwel aan de noordzijde, speciaal in grote concentratie in het gebied waar nu het circuit gelegen is. Hier werden voldoende grote duinpannen gevonden terwijl het reliëf niet sterk wisselend was; bovendien was het niet ver van het dorp. Dat in de Waterleidingduinen aardappelveldjes gelegen geweest zijn blijkt o.a. uit een brief van Jhr de Favauge, binnengekomen 4 nov. 1875 in de directie vergadering van de Duinwatermaatschappij. De notulen van deze vergadering vermelden:"De heer Favauge wilde insgelijks niets verkopen of in erfpacht uitgeven, daar hij meende dat de kanalen der DWM het duin bedierven en ongeschikt maakten voor de aardappelteelt, welke teelt de hoofdbron der revenuen van het duin uitmaakt" Het ging hier om een gedeelte van de duinterreinen van de Favauge ten zuiden van de dorpskom.

De Zandvoorters die grond voor een akkertje pachtten behoefden zich niet te storen aan de gemeentegrens met Bloemendaal aangezien het feit dat de verpachters aaneengesloten grondbezit hadden in meer dan een gemeente; sommige akkertjes liggen namelijk deels in Zandvoort, deels in Bloemendaal.

De akkertjes zijn gemiddeld geen halve hectare groot, ze zijn diep uitgegraven in de laagste delen der duinen. De lage ligging heeft tot doel een voldoende aanvoer van grondwater te verzekeren. In de tijd dat de akkers aangelegd werden, dit is tussen de jaren 1830 en 1860, had het duin in het midden een grondwaterstand van ±6m. +NAP; de duinen waren een nat gebied, met talloze meertjes. In hoeverre het verhaal historisch betrouwbaar is, dat men 's winters van Kraantje Lek naar Zandvoort schaatsen kon over bevroren duinmeertjes is niet na te gaan, dat het verhaal bestaat zegt ons inziens wel duidelijk hoe vochtig de duinen waren. Een andere aanwijzing omtrent de vochtigheid van de duinen waren de beken die uit het duin landinwaarts stroomden, b.v. de Velser beek, de Hillegommer beek en de Leiduinse beek.

De duinakkers waren aanvankelijk nauwelijks uitgegraven, maar na een aantal jaren van prise d'eau (o.a. door de DWM) was het grondwaterpeil dusdanig laag geworden dat uitgraving noodzakelijk werd en bij verdere daling van het grondwater noodzakelijk bleef.

De Capillaire capaciteiten van het duinzand zijn niet groot genoeg

om een lagere grondwaterstand te permitteren dan ±40 cm. beneden het maaiveld.

Sinds Zandvoort in 1828 uit zijn isolement verlost werd door de aanleg van de Zandvoortselaan, was "export" mogelijk van een goedkoper, volumineuzer produkt dan vis. De agrarische produktie, tot dat jaar ingesteld op selfsupporting, kon worden uitgebreid om tot leverantie te komen op een regionale i.p.v. op een lokale markt.

Het voornaamste, zo niet enige produkt van de duinakkers was duinaardappelen; deze konden worden afgezet in de zich snel industrialiserende steden in het westen des lands, vnl. in Amsterdam. In 1859 waren 500 ha. duingrond met aardappelen bebouwd, in Zandvoort leefden 7 gezinnen geheel van de aardappelteelt; deze gezinnen hebben naar schating 6 à 8 ha in cultuur gehad, in aanmerking genomen dat aardappelen een hoge opbrengst per ha geven en dat nergens sprake is van paardentraktie voor de grondbewerking, wel voor het transport van het produkt. Het overgrote gedeelte van deze 500 ha is dus bebouwd geweest door mensen die nog een andere bstaansbron hadden.

Aan het einde van de vorige eeuw bedroeg de pacht van de akkers 7 cent de roe (3,65 m^2). Gedurende de tijd dat er veel werk was in de aardappelbouw overnachtte men op de verst weggelegen akkers, 6 à 7 km van het dorp verwijderd, in strooien hutten, teneinde van 's ochtends vroeg tot 's avonds zeer laat, soms tot 11 uur, te kunnen werken.

Tot de jaren '90 van de vorige eeuw was de teelt van deze duinaardappelen zeer belangrijk, daarna ging het snel bergafwaarts. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen: Ten eerste de langzamerhand catastrofaal geworden wateronttrekking aan de duinen door de DWM in het zuiden van de gemeente en - in mindere mate- door het PWN ten noorden van haar. Door de overmatige prise d'eau geraakten ook de diepst uitgegraven akkers verstoken van het onontbeerlijke grondwater.

De tweede oorzaak ligt in de verschuiving van de werkgelegenheid. De Zandvoorters wensten steeds minder tijd aan hun akkertjes te besteden, daar er meer te verdienen was in de toeristische bedrijvigheid.

In de derde plaats verbood de regering in het begin van de twintigste eeuw de verbouw van aardappelen op akkers die de jaren voor het verbod met dit gewas beteeld waren geweest i.v.m. de aardappelmoeheid. Voor de monocultuur der Zandvoortse duinaardappelen is dit funest geweest.

Over het huidig gebruik van de akkertjes valt het volgende te vermelden. Een groot aantal ligt braak en is totaal verwilderd. Evenwel zijn de beste en meest dichtbij gelegene nog of weer in gebruik als privé

groente- of aardappelveld. Het hernieuwde gebruik is mogelijk geworden door de infiltratie van Lekwater in de Waterleidingduinen; hierdoor is namelijk de grondwaterstand, die in 1952 tot +80 cm gedaald was, weder gerezen tot ongeveer 2,50 m. Wanneer in de nabije toekomst de tweede Lekwaterleiding gereed is, zal hetpeil nog wat verder opgevoerd kunnen worden. Dat de Zandvoorters zich door deze landbouwtechnische verbeteringen zullen laten verlokken tot de verbouw van diverse gewassen voor de handel, is zolang de hausse in het vreemdelingenverkeer aanhoudt en aanwast niet zeer aannemelijk.

Drinkwaterwinning binnen de gemeente.

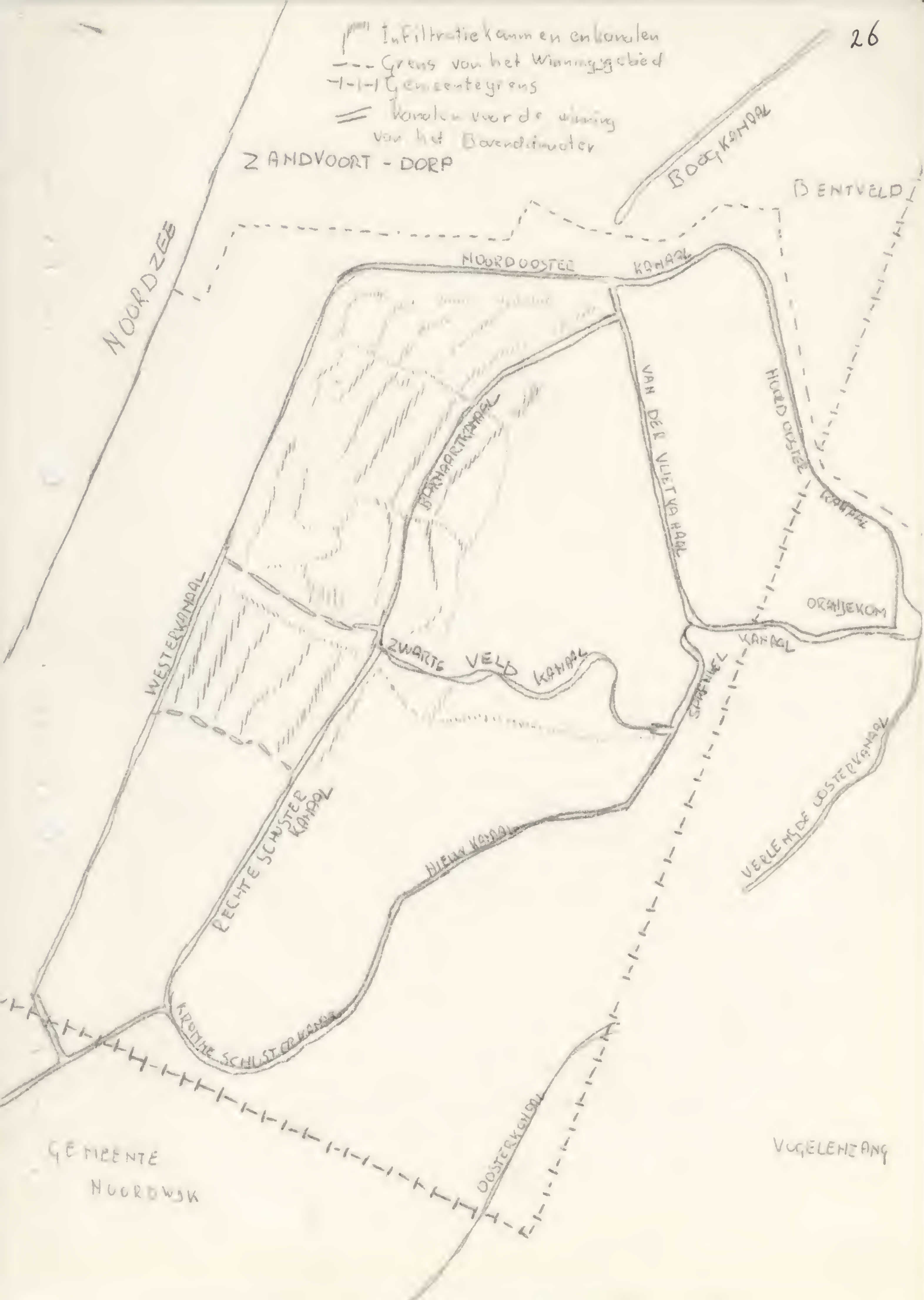
Het duingebied ten Zuiden van de Zandvoortselaan, waarvan een groot gedeelte binnen de gemeente is gelegen, maar dat met onmisbare afdelingen en voortzettingen daarbuiten, voorziet een groot gedeelte van de noordelijke Randstad van drink- en industriewater. Het is onmogelijk te bepalen welke steden en dorpen van duinwater worden voorzien, wel is vasttestellen welke gemeenten hun water betrekken van de Gemeentewaterleiding der gemeente Amsterdam. De duinen leveren 60% van het water dat door het GW gedistribueerd wordt. Leverantie vindt plaats in: Amsterdam, Amstelveen, Haarlem-zuid, Heemstede, Haarlemmermeer, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, de Ypolders, Aalsmeer en omgeving, Weesp en omgeving en het meest NO gedeelte van het Gooi.

De meeste winningskanalen en alle infiltratiekommen liggen op Zandvoorts gemeentegebied. Het Zandvoorts gemeentebestuur heeft er evenwel net zo min iets te zeggen of te maken als een willekeurige Zandvoortse burger. Het duinwaterwingebied is een Amsterdamse enclave in de duinstreek, die zich uitstrekt over de volgende gemeenten: Zandvoort, Bloemendaal, Noordwijk en Noordwijkerhout.

Ook de gemeente Zandvoort zelf wint haar water binnen haar eigen duingebied; de gemeente beschikt over een geheel onafhankelijk win- en distributiesysteem, zonder enige binding met het PWN.

De geschiedenis van het Amsterdamse duinwaterleidingbedrijf begint in 1851, in welk jaar de oprichtingsacte van de Duinwatermaatschappij (DWM) gepasseerd wordt. Het kapitaal was vnl. Engels. Een der Nederlandse vennoten was Mr. J. v. Lennep, bezitter van het landgoed Groot-Bentveld, deels binnen deels buiten Zandvoort gelegen. Behalve kapitaal fourneerde hij ook het eerste wingebied op zijn landgoed. In dat zelfde jaar werd begonnen met het graven van de Oranjekom -Dit is de verzamelkom voor het water voordat het naar het pompstation Leiduin gaat; een van de prinsen van Oranje, een broer dus van wijlen prinses Wilhelmina, heeft de eerste spade gestoken- ,en van het Sprenkelkanaal. Voorts werd een gietijzeren leiding van Leiduin naar de Willemspoort in Amsterdam gelegd; deze 50 cm dikke leiding ligt nu nog in de Haarlemmerweg. De aannemers die de werken verzorgden waren ook aandeelhouders in de DWM, een in die tijd blijkbaar als normaal beschouwde constructie.

Sinds de oprichting der DWM heeft deze moeite gehad grond te verkrijgen voor uitbreiding van het wingebied; het gevolg hiervan was vaak onvoldoende druk op het stadsnet. Allereerst hàd men concessie gevraagd aan de familie Barnaart, sedert 1824 bezitster van uitgestrekte duinterreinen. Deze wenste

Infiltratiekammen en kanalen
Grens van het Winningsgebied
Gemeentegrens
Kanalen voor de winning
van het Bovendimwater
ZANDVOORT - DORP
BOOGKANAAL
BENTVELD
NOORDZEE
NOORDOOSTER KANAAL
VAN DER VLIET KANAAL
NOORDOOSTER KANAAL
ORANJEKOM
KANAAL
WESTERKANAAL
ZWARTE VELD KANAAL
RECHTE SCHUSTER KANAAL
NIEUW KANAAL
VERLENGDE OOSTERKANAAL
KROMME SCHUSTER KANAAL
OOSTERKANAAL
GEMEENTE
NOORDWIJK
VOGELENZANG

aanvankelijk in 't geheel niets te verkopen of te verpachten, later, wanneer het bezit opgesplitst is, verkoopt de ene tak eerder dan een andere.
Voor het eerste begin kocht de DWM enige hectaren kanaaloppervlak van de van Lennèps. Het kanalenpatroon is langzaam uitgebreid, met duidelijke "piekjaren"; een oversichtje van de totstandkomingsjaren van de kanalen ziet er als volgt uit:

Sprenkelkanaal	1854	
Rozenwaterkanaal	1854	(1e ged. v.d.Vlietkan.)
Oude Zwarteveldkanaal	1854	
Van Lennepkanaal	1856	(niet meer terug te vinden)
Barnaartkanaal	1865	
Van der Vlietkanaal	1872	(2e gedeelte)
Nieuwkanaal	1872	
Schusterkanalen	1879	(Rechte- en Kromme-)
Van Limburg-Styrumkanaal	1883	
Westerkanaal	1886	
Boogkanaal	1886	
Ooster- en verl.Oosterkan.	1926	
Noordoosterkanaal	1930	

In de vorige eeuw is dus de grootste lengte kanalen gegraven, in onze eeuw heeft men zich voornamelijk bemoeid met het uitdiepen en verbreden ervan, met de winning van diepduinwater (voor het eest in 1903) en met irrigatie van het duin (sinds 1957).

Zoals vermeld werden na het ontstaan der DWM de eigendomsverhoudingen in het duin steeds ingewikkelder als gevolg van verkoop en vererving; hierdoor was er enerzijds kans voor de Maatschappij telkens weer een nieuw winningsgebied in gebruik te nemen, anderzijds was het tot in het begin van de 20e eeuw niet mogelijk een optimaal aaneengesloten duinterrein te verkrijgen.

Reeds in 1856 werd 2,5 milj.m^3 water afgeleverd van Leiduin. Het meeste hiervan ging naar Amsterdam via de pijpleiding, maar aan Boskoop en Leiden werd water verkocht, dat deze gemeenten met waterschuiten kwamen halen.

Hoewel de DWM een n.v. was, met als hoofddoogmerk het verdienen van geld had de mij. wel oog voor de noden en moeiten van het volk, deze zorg voor de ander kon ze weer nuttig maken voor zichzelf. Een exempel hiervan is het volgende: In 1866 werd West-Nederland geteisterd door een choleraepidemie; aan Amsterdam en Haarlem werd water geleverd tegen een gereduceerd tarief, "zonder gehoudenheid voor de toekomst". Toen er enige jaren later gronden nodig waren voor uitbreiding van het bedrijf, was het mogelijk een onteigenings-

wet erdoor te krijgen in de kamers der Staten-Generaal uit hoofde van het belang van het bedrijf voor de volksgezondheid.

Het duinbezit van de DWM groeide zeer langzaam, men kocht slechts smalle stroken gronds, ter lengte en ter breedte van het ontworpen kanaal. Eind 1870 bezit de DWM dan ook slechts 36 ha duingrond.

Hoewel de waterproduktie ieder jaar stijgt, waren er altijd moeilijkheden met de druk in de leidingen als gevolg van het feit dat er eigenlijk altijd te weinig water geproduceerd werd, de kanalen konden nooit genoeg leveren.
In 1885 werd een onteigeningswet aangevraagd ten nadele van de heer De Favauge die niet bereid was te zwichten "voor een tonne gouds". Het jaar daarop verkocht hij 71,5 ha benevens alle gronden die hij voordien in erfpacht had gegeven voor ƒ200.000,-, ervan uitgaande dat hij na onteigening, die ongetwijfeld doorgang had gevonden, minder had gekregen. In de verkregen gronden werden het Westerkanaal en het Boogkanaal gegraven. Dit laatste ligt ten noorden van de Zandvoortselaan en is met een duiker onder de laan op de rest van het systeem aangesloten. Eveneens ligt er een duiker onder de voormalige trambaan.
De merkwaardige positie van dit kanaal is te wijten aan het feit dat elders, beter aansluitend aan het complex geen gronden verkrijgbaar waren; de gunstige kant van deze afgelegenheid ligt in het feit dat dit kanaal op deze manier een geheel eigen "aftapgebied" heeft.

Als gevolg van de zeer frequente klachten over de leidingdruk in A'dam werd door de Gemeenteraad een Commissie van onderzoek ~~in~~ benoemd; In 1891 bracht deze commissie een zeer lijvig rapport uit, waarin geconstateerd wordt dat de werken in het duin zeer onvoldoende zijn.
De DWM stond machteloos tegenover de gemeente A'dam als gevolg van het door haar gevoerde concessiebeleid; in wezen was het reeds de gemeente die de dienst uitmaakte, maar tot 1896 werkte de DWM nog als n.v., in dat jaar neemt de gemeente het bedrijf over voor de somma van ƒ12.000.000,-, te betalen in obligatieleningen à 2½%. De overname van de in 1888 opgerichte Vechtwatermaatschappij (geen drinkwater) was in de koopsom inbegrepen.

Het zijn nog heden deze twee bedrijven die, gecombineerd met de qua opbrengst bijna te verwaarlozen Heidewaterleiding te Hilversum, de zorg dragen voor de watervoorziening van ±1.500.000 mensen.

In het jaar 1898 kwam een verdrag tot stand aangaande de verdeling van het wingebied in de duinen. Haarlem nl. exploiteerde een prise d'eau in Bloemendaal-Noord en zocht naar meer duinterrein om de groeiende behoefte het hoofd te bieden. Het belangrijkst in dit verdrag is de instelling van een neutrale zône tussen de wingebieden. Op het ogenblik wint alleen Zandvoort

zelf in deze zône haar water; het was dan ook geheel buiten de overeenkomst gelaten. Het bewuste artikel luidt als volgt:

Art 9. Tijdens de duur dezer overeenkomst zal Haarlem geen werken of inrichtingen, dienende tot het verkrijgen van water uit de duinaanleggen, bezuiden eene lijn, getrokken langs de tegenwoordige grens tusschen de Gemeenten Zandvoort en Bloemendaal vanaf de zee totaan het punt waar die grens in Zuidelijke richting afbuigt en vanaf dit punt recht op den toren van de grote- of St Bavokerk te Haarlem en zal Amsterdam geene dergelijke werken of inrichtingen aanleggen liggende tusschen eene lijn, getrokken van den toren van de Protestantsche Kerk te Zandvoort recht op den toren van de Grote- of St Bavokerk te Haarlem en het Noordzeekanaal.

Dat Zandvoort niet genoemd wordt in de overeenkomst is een gevolg van het feit dat Zandvoort nog geen eigen waterleidingbedrijf had; voor het GW betekende het verdrag de consolidering van haar terreinen in het Zuidelijk duingebied.

Het duinbezit van het GW was nog steeds erg klein, eerst in 1922 horen wij van de aankoop van 410 ha duinterrein van de Wed. v. Lennep onder de gemeenten Zandvoort, Bloemendaal, Noordwijk en Noordwijkerhout. Bovendien kwam er een servituut tegen afgraving en ontwatering van nog 70 ha van deze dame.

Wat betreft het winningsaspect bracht de twintigste eeuw nieuws. In 1901 (nb) werd voor het eerst een voorstel tot irrigatie van het duin met Lekwater ingediend; reeds toen zocht men het in deze richting om tot een minder van het weder afhankelijke opbrengst te komen, het regende 's zomers klachten over onvoldoende leidingdruk in A'dam. Het voorstel werd als al te wild in de ijskast gelegd.

Eerst in 1903 werd bij gelegenheid van een diepboring de diepduinwatervoorraad, die voordien geheel onbekend was en waarvan men zelfs geen vermoeden had, op een diepte van 105 m aangetroffen. Ogenblikkelijk werd, ondanks ernstige waarschuwing tegen snelle uitputting van deze voorraad (alle berekeningen hieromtrent waren zeer pessimistisch), overgegaan tot winning van dit water, aanvankelijk alleen langs het Boogkanaal en de Oude Beek. De diepwaterbronnen stortten als gevolg van het drukverschil, ontstaan door de afwatering van het bovenduin, vrij over in de kanalen. Dit is de reden waarom alle diepduiwaterbronnen in reeksen langs de kanalen gezet zijn.

De gemeente Zandvoort zelf begint in 1911 met winning van duinwater, voordien moesten de Zandvoorters het doen met de dorpspomp, enige particuliere

pompen en regenbakken. Het wingebied werd gevonden aan de Zuidrand van het Zandvoorts gedeelte van de woonkern Bentveld en later ook langs de gemeentegrens tussen de spoorlijn en Bentveld, ter hoogte van Kraantje Lek. De foeilelijke watertoren uit dat jaar, gestaan hebbend op ongeveer de plaats van de huidige, is door de Duitsers in 1943 opgeblazen.

In de duinen van het GW ging men in 1922 over tot uitbreiding van de diepwaterwinning, en wel langs het Nieuwkanaal; voorts werd besloten tot openstelling van het wingebied voor het publiek. Dit was de moeite waard geworden door.de reeds eerder vermelde aankoop van 410 ha duinterrein. Deze geste is door het publiek zeer op prijs gesteld; na de oorlog schommelt het bezoekerstal om de 200.000. Wanneer het weer niet zó stralend is, dat verblijf op het strand aangenaam is, is het zeer vaak goed genoeg voor een duinwandeling, hiertoe lenen de Waterleidingduinenx zich uitstekend, vooral omdat er een net verharde wegen inligt.

Gedurende de tweede wereldoorlog heeft leverantie van water constant voortgang kunnen vinden, vnl doordat de verbruikers uiterste zuinigheid betracht hebben (in A'dam werd slechts zelden een waterturbine tot het opwekken van elektriciteit ontdekt). Dat leverantie vaak zeer moeilijk was, was uitsluitend te wijten aan moeilijkheden met de energievoorziening, er was in deze jaren van sterk verminderd verbruik altijd genoeg water in het duin; maar tegen het einde van de oorlog was de brandstofvoorraad van Leiduin en van de noodaggregaten in de stad (de elektrische centrales leverden onregelmatig) zo goed als uitgeput. De waterleidingbedrijven verkeerden in dezelfde moeilijke omstandigheden als de waterschappen en ze wendden zich tot de zelfde oplossing van het energieprobleem, vnl. ombouw van hun dieselmachines, als ze niet zo gelukkig waren nog in het bezit van stoommachines te zijn, voor het gebruik van teerolie, dat in voldoende mate voorradig was.

Wanneer wij na deze kleine uitweiding terugkeren naar het wingebied, zien dat de Duitsers hieraan ernstige schade hebben toegebracht door de bouw van hun kustverdedigingswerken. Zeer spoedig na de capitulatie van de Wehrmacht heeft het Canadese leger enige "opblaasspecialisten"uitgeleend aan het GW teneinde een aantal bunkerdorpen en overbodige betonwegen op te blazen en onder het zand te werken. Enige gedeelten van het openbare rijwielpad, dat achter de zeereep van Zandvoort naar het Langeveldse Slag voert (opengesteld in 1952) bestaan uit Duitse betonweg. In het nationale park " De Kennemerduinen heeft men een optimaal gebruik gemaakt van deze betonweg achter de zeereep; deze vormt nu de verbinding van de Bloemendaalse Zeeweg met het parkeerterrein bij"Parnassia"

Na de oorlog, als het welvaartspeil snel stijgt, neemt de waterconsumptie zo snel toe, dat de diepduinwatervoorraad op onverantwoordelijke wijze wordt aangetast; bronnenreeksen moesten worden dichtgezet omdat ze zout water begonnen te leveren. Plannen voor irrigatie werden uit de ijskast gehaald en bijgewerkt. Het PWN wilde samenwerken met hetGW voor de aanleg van een transportleiding voor het Lekwater. Op 14 december 1950 werd opgericht de n.v. Watertransport Rijn-Kennemerland, participanten zijn de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland. De capaciteit werd gesteld op 75 miljoen m^3, waarvan 40 voor A'dam, 20 voor het PWN en 15 ten behoeve van de industrie rond de Y-mond.

Sinds 1922 heeft de gemeente Amsterdam er nog een aanzienlijke oppervlak duinterrein bijgekocht, want in 1954 had het beheerste gebied een oppervlakte van 3552 ha., waarop, om de gedachte even te bepalen bij de opbrengst, in dat jaar 19,18 miljoen m^3 nuttige neerslag viel. De diepduinwatervoorraad verminderde in datzelfde jaar met 8,4 miljoen m^3; enige jaren later werd de maximale hoeveelheid van 20.000.000 m^3 gewonnen.

Teneinde het toezicht op het publiek te vergemakkelijken werden twee dienstwoningen gebouwd, een aan de ingang Zandvoortselaan en de andere te Leiduin. Dit toezicht blijft gelukkig beperkt tot het wegjagen van vuurtjestokende of pootjebadende kleine jongens, van moedwillige vernieling is geen sprake. Een grotere plaag vormden en vormen de konijnen. In de jaren vijftig werd gestaag doorgewerkt aan een konijnenwerende afrastering rond het beheerste duin, bovendien dunden twee golven mixomatosis de gelederen der konijnen zeer uit.

In 1957 komt, als de waternood het hoogst gestegen is, het eerste Lekwater naar de daartoe in gereedheid gebrachte infiltratiekommen. Als gevolg van de werken aan deze infiltratiekommen, die nog steeds voortgang vinden, zijn er millioenen kubieke meters zand gewonnen, dit is in de omgeving van Haarlem verkocht of voor PW naar Amsterdam verscheept.

Door de irrigatie heeft het duin een ander aanzien gekregen; in de infiltratiegebieden groeit nu gras, er nestelen weide- en watervogels, in het duin als geheel neemt vochtminnende vegetatie de plaats in van vochtschuwende. De bezitters van het jachtrecht (over het algemeen de nazaten van de oorspronkelijke eigenaars, die het behoud van dit recht bedongen bij verkoop) hebben enige reeën uitgezet, die alleen 's wintes enige bijvoeding behoeven. Met uitzondering van de konijnenstand is de flora en fauna in het duin weer die van de tijd voor de prise d'eau.

Een per hoofd van de bevolking steeds hoger waterverbruik in het verschiet ziende, heeft men in 1962 besloten tot de aanleg van een tweede transportleiding vanuit Jutfaas naar Kennemerland ter geintensifeerde irrigatie.

Wanneer deze omstreeks 1966 gereed zal zijn, zullen in de Amsterdamse Waterleidingduinen maximaal 70.000.000 m^3 Lekwater geïnfiltreerd kunnen worden.
Dat deze grote hoeveelheid in de nabije toekomst wel eens nodig zou kunnen zijn, mag blijken uit het feit dat in 1963 het verbruik met 10% was toegenomen t.o.v 1962; dit is zeer veel, in de voorafgaande jaren varieerde het stijgingspercentage van 2 tot 4%.

Sinds het begin van prise d'eau heeft het Zuidelijk duingebied van de gemeente Zandvoort een geweldige verandering ondergaan. Honderden hectaren bijna waardeloze grond zijn middels ingrijpende veranderingen nuttig gemaakt voor de voorziening van ruimschoots voldoende drinkwater van uitstekende kwaliteit voor ongeveer 1,5 miljoen mensen. Bovendien genieten veel meer mensen dan vroeger van de recreatieve waarde van dit duinterrein, waarvan de oppervlakte 3600 ha bedraagt, evenveel als het totaal oppervlak van de gemeente Zandvoort.

Enigszins aforistisch mogen wij zeggen dat de waterleidingduinen het zeer nuttige met het zeer aangename verbinden.

SLOTBESCHOUWING

Aan de Nederlandse kust is Zandvoort een recreatiecentrum van de eerste orde, dit feit heeft het gemeen met plaatsen als Katwijk en Castricum; geen andere badplaats is evenwel zozeer uitsluitend op toeristen aangewezen teneinde haar inwoners een dragelijk bestaan te bieden; Katwijk heeft zijn visserij, Castricum zijn bloembollenteelt, alle andere badplaatsen hebben een nevenbron van inkomsten. De positie van Zandvoort is dus een tamelijk unieke, daardoor is vergelijking met andere badplaatsen een hachelijke zaak, vooral omdat het karakter van een gemeente niet uitsluitend bepaald wordt door interpretatie van een reeks kwantitatieve gegevens, maar ook, en niet in de laatste plaats door een groot aantal imponderabilia.

Het Zandvoort zoals wij het kennen zou immers onbestaanbaar zijn als het niet jarenlang dè badplaats was geweest van een bepaald slag Amsterdammers. Pas in de laatste jaren is het Amsterdamse accent overvleugeld door het Duitse element, dat nu gedurende de zomermaanden overheersend is.

Het hoge percentage Duitsers in Zandvoort doet ons in gedachten teruggaan naar de jaren 80 van de vorige eeuw, toen ook Duitsers een zeer voornaam bestanddeel vormden van de toeristenvloed. Het grote verschil tussen toen en nu ligt ons inziens in de sociale status van de bezoekers; daling van de status heeft stijging van het aantal der bezoekers mogelijk gemaakt, de oorzaak van de daling van de "standing" is de stijging van de welvaart, dezelfde welvaart die Zandvoort gelegenheid gegeven heeft zich te specialiseren op het vreemdelingenverkeer.

Bezoekers maken slechts gebruik van een klein gedeelte van het Zandvoortse gemeentegebied.De vorm van dit kleine gebied is driehoekig, de basis van de driehoek wordt gevormd door ongeveer 5 km strand, zuidwaarts vanaf de kop van de Zeeweg, de tophoek ligt op de Zandvoortselaan, ongeveer 1,25 km landinwaarts. Hoewel het circuit er gedeeltelijk buiten valt, behoort het er beslist bij. Binnen deze actieve driehoek wil het dan ook wel eens spannen als gaat om toewijzing van bouwgrond of om het loskrijgen van een vergunning voor een bepaald vermaakscentrum, gemeenlijk staan particulieren en gemeente hand in hand tegenover de landsoverheid.

Het gebied buiten de driehoek is in handen van instanties die hun belangen buiten de gemeente hebben, hier zijn de verhoudingen stabiel.

LITERATUUROPGAVE

1. Te Kulve, Achterstraat en Oosterwal — Zandvoort, een sociaal-geografisch onderzoek. Utrecht R.U. 1957

2. Honderd jaar waterleiding, extract uit de archieven der Gemeente-waterleidingen van Amsterdam. 1953

3. Jaarverslagen 1953 - 1963 der Gemeentewaterleidingen - Amsterdam.

4. De watervoorziening van Amsterdam. Overdruk uit het maandblad "Ons Amsterdam";1e jaargang Nrs. 6, 7, 8. mei - aug. 1949.

5. Oud-Zandvoort, bijdragen tot de geschiedenis en de volkskunde van een voormalig vissersdorp. Onder redactie van Dr. Tj.W.R. de Haan en R.C.Hekker. Zandvoort 1960

6. Bosman — Zandvoort in de jaren 1945 - 1965 Zandvoort 1965.

7. Jaarstatistiek der gemeente Zandvoort 1963.

INHOUDSOPGAVE